Tarih Okulu Dergisi (TOD)
Aralık 2017
Yıl 10, Sayı XXXII, ss. 373-396.

Journal of History School (JOHS)
December 2017
Year 10, Issue XXXII, pp. 373-396.

DOI No: http://dx.doi.org/10.14225/Joh1094

Geliş Tarihi: 05.06.2017 Kabul Tarihi: 04.12.2017

SALOMON SCHWEIGGER (1551-1622) VE *EIN NEWE REYSSBESCHREIBUNG AUSS TEUTSCHLAND NACH CONSTANTINOPEL UND JERUSALEM* ADLI KİTABI IŞIĞINDA 16. YÜZYILDA AVRUPALI BİR VAİZİN OSMANLI'YA BAKIŞI[*]

Hatice ARSLAN SÖZÜDOĞRU[**]

Öz

16. yüzyılda Osmanlı devletine gelen Alman vaiz Salomon Schweigger, dört yıl süren ikametini bir kitapta ebedileştirerek Alman okuyucusuna sunmuştur. Schweigger özellikle İstanbul hayatı ve İslam dini hususunda, kimi yerde gözlemlerini esas alarak kimi yerde de yanlış edindiği bilgileri aktararak, eserinde dini motifleri ön planda tutmuştur. Bu çalışmanın amacı, 16. yüzyılda Avrupalı bir vaizin gözünden Osmanlı topraklarında müspet menfi günlük hayatı müşahade edebilme imkânı sunmaktadır. Makalede, Schweigger'in seyahatnamesinden dönemin sultanı, sultanların sarayı, saray erkanı ve çevresi, Osmanlı kadınları ve Osmanlıların merasimleri gibi başlıca konular ele alınmıştır. Varılan sonuç, Schweigger'in halkın yaşayışını, inancını ve ahlaki yapısını eserinde yansıtmaya çalışmış olduğudur. Ancak Türkçe'yi anlamıyor olması, birçok şeyi yanlış anlamasına ve yazdıklarının bir bölümünün gerçekleri yansıtmamasına yol açmıştır. Zira şifahi bilgilere dayanarak verdiği bilgiler, birbirine karıştırdığı ve yanlış bildiği hususlar, bunu ortaya

---

[*] Bu makale 14.10.16 tarihinde Konya'da gerçekleşen *Seyyahlar ve Seyahatnameleri* adlı sempozyumda sunulan "İslam coğrafyasına gelen yabancı seyyahlar: Salomon Schweigger (1551-1622) ve *Sultanlar Kentine Yolculuk* adlı kitabı ışığında Avrupalıların 16. yüzyılda Osmanlıya bakışı" tebliğin genişletilmiş halidir. Daha önce bildiri olarak yayınlanmamıştır. Tebliğ olarak sunduğumuz metnin başlığı farklıydı, *Hayatı* bölümü kısaydı, genişletildi, *Seyahatnamesinde Türkçe Kelimeler* adı altında yeni alt başlıklar ilave edildi. *Osmanlı'da İnanç ve Eğitim* bölümüne *Kutsal Mekan, Hac İbadeti* alt başlıkları ile *Osmanlı İdaresi ve Saray* bölümüne *Türkler'in İdaresi* ve *Sultan'ın Kar ve Buz Ticareti* alt başlıkları ilave edildi.

[**] Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Arap Dili ve Belagati Bölümü.

koymuştur. Esere değer katan önemli hususların başında ise, İstanbulda o dönemde gezip gördüğü yerlerin tasvirlerine kitabında geniş yer vermiş olması ve o günleri günümüze aktarmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Salomon Schweigger, Seyahatname, Osmanlı, Seyyah, 16. Yüzyıl.*

The European View To The Ottoman In The 16th Century Based On Salomon Schweigger (1551-1622) And His Book *Ein Newe Reyssbeschreibung Auss Teutschland Nach Constantinopel Und Jerusalem*

Abstract

The German preacher Salomon Schweigger came in the 16th century to the Ottoman state and presented his staying for 4 years in a book to the German reader in a philosophic way. Schweigger kept in his work the religious motives in the front by narrating specially the Istanbul life and the Islam sometimes based on his observations and sometimes on wrong information's. The purpose of this study is to present a positive and negativ life in the Ottoman territory in the 16th century due to the presence of a European preacher. The main topics such as the sultan of the period from the travel of Schweigger, the palace of the sultans, the court house and its surroundings, the Ottoman women and the ceremonies of the Ottomans were discussed. The conclusion is that Schweigger has tried to reflect the life, beliefs and moral structure of the people. However, the fact that they do not understand Turkish has caused many things to be misunderstood and a part of what they have written does not reflect reality. Because the information he gave based on the information of the healing, confused and misunderstood the facts revealed this. One of the most important elements that add value to the essence is the fact that he has given a wide place in his book to the depictions of the places he visited in Istanbul at that time.

Keywords: *Salomon Schweigger, Travelogue, Ottoman, Traveler, 16th century.*

GİRİŞ

Ortaçağda Müslüman seyyahların yola çıkma sebepler farklıydı. İslam dininin yayılması için fetihler, genişleyen İslam coğrafyasının tanınması, çeşitli İslami ilimleri tahsil etme, hac yolculuğu gibi sebeplerle Müslümanların seyahatler gerçekleştirdikleri kabul edilmektedir.[1] En erken döneme ait seyahatnamesinden günümüze parçalar intikal eden tabiinden Mekhul b. Ebu Müslim'in (ö. 112/730) olduğu ve hadis ilmi için yola çıktığı

[1] Farklı seyahat türlerinin sebepleri için bkz. Mustafa Çağrıcı, "Seyahat", DİA, c. 37, s. 8-9

varsayılmaktadır.[2] Ancak batıda bu yaklaşım daha farklıydı. Daha farklı sebeplerle seyahatlerin gerçekletirildiği bilinmektedir.

16. yüzyıl, Avrupa'nın kendisine yaklaşan doğuyu merak ettiği bir yüzyıl olmuştur. Bu merakı izale etmeye ve kendilerine kapalı bir dünya olarak görünen doğuya yaklaşmaya katkı sağlayan eserlerin başında seyahatnameler gelir. Avrupalı seyyahların farklı sebeplerle doğuya yaptıkları seyahatlerinin ürünleri olan bu eserler, dönemin siyasi dengeleri açısından önem arzetmekteydi. Bir nevi psikolojik etki yaratan bu eserler yoluyla düşmanın gücü, fiziki yapısı, inancı ve yaşayış tarzı öğreniliyor ve ona göre düşmana karşı bir duruş belirleniyor ve sergileniyordu. Bütün bunlar yazılan bu tür eserleri önemli ve gerekli kılıyordu.

Seyahatnameleri kaleme alanlar da bu gereksinimin bilincinde yazıyordu. İletişim araçlarının sınırlı olduğu dönemde, doğuyu merak edip öğrenmek isteyenler bu yazarlar kervanının başında yer alıyordu. Sözkonusu yazanlardan biri de 16. yüzyılda yaşamış olan Hristiyan vaiz Salomon Schweigger'dir (1551-1622). Schweigger, 1608 yılında Nürnberg'de yayınlanan *Ein newe Reyssbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem* (Almanya'dan İstanbul ve Kudüs'e Yeni Bir Seyahat Anlatımı) adlı eserinde, 1577-1581 yılları arasında Roma Germen İmparatorluğu'nun Osmanlı devletininin başkentine gönderdiği elçilik heyetinde vaiz olarak yer aldığı dönemi kaleme almış, gördüklerini ve duyduklarını kaydetmiştir. Osmanlı Sultanlarından III. Murad[3] (1574-1594) döneminde Osmanlı topraklarını müşahade eden, Kanuni Sultan Süleyman'ın[4] (1520-1566) Avrupadaki fetihlerini büyük bir korkuyla anımsayan ve Osmanlı'yı - Martin Luther'in de yaklaşımı gibi - Allah'ın Hristiyanlar'a cezası olarak gören yazar, genelde din adamı kimliğine uygun olarak seyahatnamesinde olan biteni dini açıdan yazıp değerlendirmiştir. Schweigger, rihletinde öncelikle kendi mesleğinin gereği olan ve dönemin modası olarak

[2] Hüseyin Yazıcı, "Seyahatnâmeler", DİA, c. 37, s. 9-10; Hourti Touarti, Ortaçağda İslam ve Seyahat, çev. Ali Berktay, İstanbul, 2004, s. 19

[3] Bkz. Sultan III. Murad dönemi: Ziya Kazıcı, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul, 2011, s. 203-211; Nikolai Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha, 1910, c. III, s. 174-188; Hatice Arslan Sözüdoğru, Müneccimbaşı als Historiker, Berlin, 2009, s. 134-185

[4] Feridun Emecen, *Süleyman I, DİA*, c. 36, s. 62-74

da bozulmuş bir dini öğreti olarak gördüğü diğer din İslamiyeti araştırmaya, onu Hristiyan dünyasına tanıtarak hizmet etmeye gayret etmiştir.[5]

16. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Kanuni'nin torunu III. Murad'ın saltanat dönemiydi. Her ne kadar dedesi gibi savaştan savaşa koşmadıysa da veya babası II. Selim[6] gibi dönemini hiç bir sefere çıkmadan tamamladıysa da, Avrupa üzerinde korku yaymaya devam etmekteydi. Türk varlığı Avrupa nezdinde İslamla eşit algılanıyordu. *Türk* demek *Müslüman* ve *Müslüman* demek *Türk* demekti. Nitekim yazar da Müslüman olan bir Hırvat hizmetçiden bahsettiğinde *Türk oldu*, diye kaydetmiştir.[7] Kumrular, Avrupa'da oluşan Türk korkusu ve onlara karşı yaklaşımı şu şekilde kaydetmiştir:

"Türkler üzerine yapılan yorumlar ve tasvirlerin, dönemin Avrupa insanı üzerine nasıl karmaşık, içinden çıkılmaz ve çelişkili bir etki bıraktığı açıktır. Düşmanının potresini çizmekte zorlanan Batılı ona nereden bakacağını şaşırmış, Türk'ün bu çelişkili, birbiriyle uyuşmayan ve örtüşmeyen özellikleri karşısında hayrete düşmüştür. Bu egzotik, gizemli, savaşçı, zalim, vahşi ve "garip" varlık, Avrupalı'yı en hafif deyimle şaşırtıyordu. Kafası karışmış Hristiyan, "öteki"ni nasıl tanımlıyacağını bilemiyordu."[8]

İşte bu bağlamda sırasıyla aşağıda Schweigger'in eserinde yer alan belli başlı kısımları aktaracağız. Ayrıca hayatı, eserleri ve yazma amacını ele alacağız. Bu çalışma ile Schweigger'in seyahatnamesinde yer alan dini motifleri ve 16. yüzyılın son çeyreğinde, özelde Osmanlı'ya genelde de İslam dünyasına bakış açısı sunulacaktır. Zira başvurduğumuz bazı kaynaklarda bulamadığımız ve eksik olduğunu düşündüğümüz bu kısmı tamamlamak istedik.

---

[5] Osmanlı devletine gönderilen elçilik heyeti içinde yer alan ikinci Protestan vaiz Schweigger, yerine getirmek istediği diğer dini misyonu, Rum-Ortodoks kilisesi ile iletişimi için bkz. Lic.Walter Engels, "Salomon Schweigger ein Ökomenischer Orientreisender im 16. Jahrhundert, Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte", Vol. 7, No. 3 (1955), pp. 224-246

[6] Feridun Emecen, *Selim II*, DİA, c. 36, s. 414-418

[7] Geçen yüzyılın ortalarına kadar Balkanlarda da Müslüman demek Türk demekti. Nitekim Ali Yakup Cenkçiler için yazılan hatıratta, onun dilinden pek çok ilim adamı bu gerçeği teyit etmiştir. Bkz. Necdet Yılmaz, *Ali Yakup Cenkçiler*, İstanbul, 2013, s. 61; Şüphesiz sadece Balkanlarda değil, Avrupa'nın genelinde bu şekilde algılandığı bilinmektedir. Bu hususta Özlem Kumrular'ın *Türk Korkusu* adlı kitabında geniş bir alan bulabiliyoruz. Kumrular, Müslümanlar, Araplar ve Mağripliler gibi kavramların birbirlerine karıştığını, Türk kelimesiyle yan yana, sanki aynı kelimeymiş gibi kullanıldığını yazar. Bkz. Özlem Kumrular, *Türk Korkusu,* İstanbul, 2008, s. 48, 51-53

[8] Kumrular, s 82

Yazdığımız konuya en yakın Nejat Göyünç'ün *Salomon Schweigger ve Seyahat-nâmesi* adlı makalesinde, Schweigger'in kitabında yer alan Osmanlı ile ilgili şu tarihi hadiseler yorumlanmış, "Osmanlı - İran münasebetlerine dair", "Gürcü prensi Quarquas ve kardeşi Menüçehr hakkında", "İstanbul'a gelen bir İspanyol kuryesi hakkında", "Floransa elçisinin İstanbul'a gelişine dair", "Michael Cantacuzen'in idamına dair", "Sokollu Mehmed Paşa'nın öldürülmesine dair". Göyünç, "bu yazımızda biz sadece Salomon Schweigger'den, seyahatnâmesinden ve onun İstanbul'da bulunduğu sırada cereyan eden bazı olaylara ve bazı osmanlı devlet adamlarına dair verdiği bilgilerden bahsetmekte istiyoruz", diyerek kendi ifadesi ile konuya giriş yapmış ve sınırlamıştır.[9] Bu sebeple biz de çalışmamızda bu başlıklar dışında kalan kısımları ele almayı uygun bulduk. Başvurduğumuz seyyahlar ve seyahatnamelerle ilgili en kapsamlı çalışma ise Gülgün Üçel-Aybet'in *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanlar* adlı eserdir.[10] Ancak bu çalışmada Schweigger'in seyahatnamesi yer almamaktadır. Bununla birlikte aynı dönemde Osmanlı topraklarına gelmiş olan seyyahların ortak ya da farklı görüşlerini bir arada zikredebilmek bu tür çalışmaları daha da değerli kıldığından, Üçel Aybet'in kitabındaki bazı konuları karşılaştırma olanağımız oldu.

I. SALOMON SCHWEİGGER VE ESERİ

I.1 Hayatı

1551 yılında Tübingen'in Güneybatısında Haigerloh'ta bir Noter'in oğlu olarak doğan Salomon Schweigger, ilk gençlik yıllarını Württemberg'e bağlı Sulz kasabasında geçirdi. 19 Temmuz 1572 yılında Tübingen Üniversitesine kayıdını yapan Schweigger, Württemberg Dükalığına bağlı Alpersbach ve Herren Alb manastırlarında 5 yıl, Tübingen Yüksek okulunda üç yıl teoloji eğitimi yanı sıra genel kültür eğitimi alır. 26 Eylül 1576 yılında Tübingen Yüksek okulundan ayrılır. Genç yaşlarından itibaren uzak ülkeleri görmek ve deneyim kazanmak merakını içinde taşıyan yazar, elde ettiği ilk fırsatla 10 Kasım 1577'de, Roma Germen İmparatoru II. Rudolf'un (1576-

[9] Nejat Göyünç, *"Salomon Schweigger ve Seyahat-nâmesi"*, Tarih Dergisi, c. XIII, S. 17-18, İstanbul, 1963, s. 121-122

[10] Gülgün Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahlar Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanlar*, İstanbul, 2010

1612) daimi temsilcisi olarak Osmanlı devletine gönderilen altıncı elçi Joachim Freiherr von Sintzendorff'un (1534-1594) maiyetinde vaiz olarak nehir yolu ile Viyana'dan yola çıkar. Vischamund – Pressburg – Comorn – Gran – Budin üzerinden 28 Kasım'da Belgrad'a ulaşır, 30 Kasım'da arabayla yeniden yola çıkar. Niş – Filipe – Edirne – Silivri üzerinden 1 Ocak 1578'de İstanbul'a ulaşır.[11]

Schweigger, beşinci elçi[12] David Ungnad Freiherr von Sonneck'in maiyetinde Osmanlı topraklarına gönderilen ilk Protestan vaiz Stephan Gerlach'tan sonra Osmanlı topraklarına gönderilen ikinci Protestan vaizdir. Zira daha önce Osmanlı topraklarına gönderilen elçiler Katolik olduklarından yanlarına ayrıca bir vaiz götürmemişlerdir. Ancak Protestanlığı kabul etmeleriyle, elçilerin böyle bir ihtiyacı hâsıl olmuştur.[13] Gönderilen ilk vaizle birlikte, Rum Patrikhanesi ile iletişime geçmesi ve Balkanların Protestanlaşması için iki mektup gönderilir. Rum Patrikhanesi ile iletişimi sürdürmesi için Schweigger'e de aynı görev verilir.[14]

1581 yılında ülkesine geri dönen yazar, 1582-1589 yılları arası Württemberg ve Franken'de vaiz olarak görev yapar. Bir kayıtta 1585 yılında eşinin vefat ettiği yazsa da ailesi hakkında fazla bir bilgi mevcut değil. 1589 yılında Nürnberg'de Frauenkirche'de görevlendirilen Schweigger, o şehirde 21 Temmuz 1622'de vefat etmiştir.[15]

I.2. Eserleri

Schweigger geride üç eser bırakmıştır. Bunlardan birincisi, İstanbul'da Hristiyan esirler için yazdığı *II Catechismo'*dur. İtalyanca Hristiyanlar için o tarihlerde ortak dil kabul edildiğinden, Schweigger Luther'in Almanca olan İlmihali *Catechismus'u* İtalyanca'ya tercüme etmiştir.

İkinci eseri, 1616 yılında yazdığı Almanca Kur'an meali *Alcoranus Mahometicus'dur*.[16] Bu çalışma üç bölümden oluşmakta ve sadece son bölümü Kur'an'dan sureler içermekteyse de, sureler hatalı olarak verilmiştir. Zira Schweigger bu mealini hazırlarken, Avrupa'da daha önce hazırlanmış

[11] Salomon Schweigger, *Zum Hofe des türkischen Sultans*, yayına haz. ve notlandıran: Heidi Stein, Leipzig, 1986, s. 19, 210-212; Göyünç, s. 123

[12] Schweigger eserinde Osmanlı topraklarına gönderilen elçileri, onuncu elçinin gönderildiği 1593 yılına kadar kaydetmiş. Bkz. Schweigger, *Zum Hofe des türkischen Sultans*, s. 69-70

[13] Engels, s. 226-227

[14] Bu görevin mahiyeti için bkz., Engels, s. 227-228

[15] Salomon Schweigger, *Zum Hofe des türkischen Sultans*, s. 19, 210-212

[16] Salomon Schweigger, *Alcoranus Mahometicus*, Nürnberg, 1616

uzmanlarca hatalı olarak kabul edilen eski çalışmaları kendisine referans almıştır. İlk iki bölümünde ise savaş sahneleri yer almaktadır.[17]

Schweigger'in üçüncü eseri ise, yukarda bahsi geçen elçilik heyeti içinde Osmanlı topraklarına 1577-1581 yılları arasında yaptığı seyahatte gördüklerini ve duyduklarını okuyucu için kaydettiği *Ein newe Reyssbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem*'dir. Bu çalışmada bu eserin İstanbul kısmı üzerinde durulacaktır.

I.2.1. Seyahatnamesi

Ein newe Reyssbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem adlı eseri üç kitaptan müteşekkil, ancak biz sadece ilk iki kitabı konu edindik. Üçüncü kitap Schweigger'in Kudüs ve Mısır topraklarına yolculuğunu esas almaktadır. Tübingen'deki eğitimini, oradan ayrılışını, seyahatinin başlangıcından İstanbul'a kadar geçen yolculuğunu anlattığı birinci kitabı 15 bölümden oluşmakta. İkinci kitabında 65 bölümde İstanbul'da yaşadıklarını, gördüklerini ve duyduklarını anlatmakta. Üçüncü kitabında ise, Kudüs yolculuğunu ve oradan Almanya'ya dönüşüne kadar yaşadıkları ve gördüklerini 44 bölümde kaydetmiştir. [18]

Eserin çok ilgi gördüğü peşpeşe 1609, 1613, 1614, 1619, 1639, 1644 ve 1664 yıllarında yapılan yedi baskıdan da anlaşılmaktadır. Ayrıca J. W. Zinkeisen, J. von Hammer gibi önemli batılı tarihçiler de telif ettikleri eserleri için bu kitaptan yararlanmışlardır.[19]

Bu çalışma için Heidi Stein'ın Almanca yayına hazırlayıp notlandırdığı *Zum Hofe des türkischen Sultans* olarak adlandırdığı kitap esas alınmıştır. Heidi Stein çalışması için Schweigger'in eserinin 1964 yılında yapılan ilk baskısının tıpkıbasımını esas aldığını yazar.[20] Almanca olan bu çalışma resimlerle süslü olup 213 sayfadan oluşmakta. Bu kitab, eksik bölümlerle[21]

---

[17] Schweigger'in hazırladığı mealden 130 yıl sonra Theodor Arnold (1683-1771) George Sale'in (1697-1736) İngilizce mealini 1746'da Almanca'ya çevirmiştir. Bu eser hakkında yapılan araştırmalar, Alman okuyucunun Kur'an'ın inzalinden yaklaşık bin yüz sene sonra meale kavuşabildiğini ortaya koymuştur. Bkz. Hatice Arslan Sözüdoğru, "Zwei Qur'ânübersetzungen: Schweiggers und Arnolds Übersetzungen im Kontrovers", www.nun-zeitschrift.de, Sale için bkz. Abdulhamit Birışık, "Sale, George", DİA, c. 36, s. 22-23

[18] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Göyünç, c. XIII, S. 17-18, s. 125-126

[19] Göyünç, s. 227

[20] Schweigger, *Zum Hofe des türkischen Sultans*, Önsöz, s. 16

[21] Özellikle İslam dini hususundaki bölümler

birlikte Türkis Noyan tarafından 2004 yılında *Sultanlar Ülkesine Yolculuk* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.

Bu seyahatnamenin çıkış noktası bir seyyah olarak yolculuk değil, bir vaiz olarak yolculuktur. Gözlemlerinde öne çıkan Osmanlı hakkında pozitif yorumlarının ya da iltifatlarının yer aldığı satırlardan sonra negatif sözler yazması veya bunu Hristiyanlar'ın çok daha iyi yapabileceği hususuna vurgu yapmasıdır. Türkler'in herşeyine *iğrenç* (greulich) kelimesini her fırsatta kullanarak, Hristiyan âleminden korktuğu için, bunu bir nevi savunma anlamında kullandığını, Türkler'i ve Müslümanlar'ı beğenmediğini ifade etme gereği duymuştur. Bu yaklaşımı, o dönemde İslam âlemi hakkında birşeyler yazıldığında bir şefaat mektubu ya da şefaat yazısına ihtiyaç duyulduğunu hatırlatmakta. Bazı kitapların başında da bu tür yazıların bulunduğu bilinmektedir.[22]

Schweigger eserini kendi çizdiği resimlerle süsler. Ancak çizdiği resimlerin hepsi gerçeği yansıtıyor mu yoksa hayal ürünü mü, başlı başına ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek niteliktedir. Yapılan araştırmalarda bu resimleri Tübingen Üniversitesi hocası Yunanca Profesörü Martin Crusius için hazırladığı, onun Schweigger'den sürekli resim talep ettiği kaydedilir.[23]

I.3. Eserin Yazılış Amacı

Schweigger, eserini Türk ülkesini, idaresini ve ordusunu tanıtma amacıyla kaleme aldığını, ancak yazarken yetersiz imkanlarını da şu şekilde ifade etmiştir: *Tam bir tarih yazabilmek için, (kişinin) benim gibi Türkiye'de*[24] *sadece dört yıl kalıp, Sultan sarayının dışında kalmamış, uzun yıllar sarayda, divanda, seferlere, savaşlara bizzat katılmış olması gerekir. Nitekim Türkiye'de parasız hiç birşey yapılamaz, kayda değer birşey yola koyulamaz. O da bende yoktu.* Yazar, önündeki her kapının maddi imkansızlıklar nedeniyle açılamadığını bu sözlerle kaydeder. İşini daha iyi yapamama nedeninin sadece para yetersizliği ve dil hususundaki bilgisizliğine

---

[22] George Sale Kur'an mealinin başında yer alan Lord Carteret'e ithafında, bu tür bir yazının gerekliliğine vurgu yapmış ve kitabını ithaf ettiği Lord'un anlayışı ve açık görüşlülüğü sebebiyle böyle bir yazıyı yazmaya ihtiyaç duymadığını kaydetmiştir. Bkz. Theodor Arnold, *Der Koran, oder insgemein so genannte Alcoran des Mohammeds: Von George Sale ... Aufs treulichste wieder ins Teutsche verdollmetscht,* Lemgo, 1746, İthaf kısmı

[23] Engels, a.g.m., Vol. 7, No. 3 (1955), pp. 239-240; Crusius Schweigger'in İstanbul'da, önceki vaiz Gerlach'ın bıraktığı yerden Yunan din adamlarıyla iletişim kurmasını ister. Ancak Engels, bir casusluk hadisesi sebebiyle, Schweigger'in İstanbul ikametinin başlangıcında dışarı adım atamadığını yazmakta. Bkz. Engels, s. 232

[24] Yazar bizzat Osmanlı ülkesi yerine "Türckey" veya "Türken Reich" ifadesini kullanıyor.

dayanmadığını yazdıktan sonra, *güvenebileceğim insanların ve uygun fırsatların da azlığıydı*, diye ilave eder. Aynı şekilde kendisinin birinci görevinin *Türkler'in yaptığı savaşları araştırmak* olmadığını, asıl işinin *İncildeki sözler hakkında vaaz etmek* olduğunu vurgular. Mesleğinin gereğini yerine getirmenin yanı sıra ancak bu kadar (araştırmayı) başarabildiğini yazılarına ekler.[25]

Eserinde göze çarpan tekrarlar vardır. Daha önce yazdıklarını unutmuş gibi kitabın ilerleyen sayfalarında tekrar aynı konular hakkında bilgi verir. Eserinde yılları ve olayları karıştırdığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle kimi yerde kitabı yayına hazırlayanın düzeltmeleri mevcuttur.

Schweigger'in amacı Vasco de Gama, Marco Polo ya da Amerigo gibi yeni coğrafyaların keşfi, ülkeleri veya krallıkları için ticaret yolları açmak olmadığını belirtmek gerek. Schweigger, İbn Batuta ve Evliya Çelebi gibi hayatının büyük bir bölümünü yollarda geçirmemiş, sadece özelde Almanlar'a genelde Hristiyan alemine bir vaiz olarak gördüklerini aktarmak istemiştir.

I.4. Seyahatnamesinde Türkçe Kelimeler

Gülgün Üçel-Aybet, yazdığı eserde incelediği seyyahlar için: "Onlardan çoğu Doğu dilleri üzerine uzmandılar; Arapça, Farsça ve Türkçe'yi mükemmel konuşur ve yazarlardı," der.[26] Ancak Schweigger bu bahsedilen seyyahlar gibi Türkçe'yi konuşup yazamamaktadır. Schweigger eserinde Türkçe anlama probleminin olduğunu belirtmiştir. Türkçe'ye hakim olmadığı, yanlış yazdığı isimlerden farkedilmektedir. Ancak çevresinde duyduğu Türkçe'nin kimin tarafından telaffuz edildiği de önem arzetmektedir. Zira beraberinde bulunan hizmetçilerden Türkçe bilenin mevcut olabileceği muhakkaktır, özellikle Yunanlarla iletişim halinde olduğu yazdıklarından öne çıkmaktadır. Yunanlar'ın Türkçe'yi farklı telaffuzlarını esas almış olabilir. Engels de onun Yunanlarla iletişim halinde olmasının özellikle istendiği, onları Protestanlığa yaklaştırma adına kendinden önce gönderilen vaizin de aynı görevi yaptığı üzerinde durur.[27] Aynı şekilde o dönem konuşulan dilin Osmanlıca olduğunu hatırlatmakta yarar var. Schweigger'in Türkçe olarak

[25] Schweigger, Zum Hofe des türkischen Sultans, s. 141-142
[26] Üçel-Aybet, s. 30
[27] Bkz. Engels, s. 227-228

kaydettiği kelimelerin gerçek kullanımı ile ilgili aşağıda birkaç örnek vermeye çalıştık.

WaschaPaşa	Cadileßkir Kadıasker	Schaueli	Şafii
Odscha Hoca	Dschochda Sohte	Du	Su
Vhile Öğle	Chnidi İkindi	Acsa	Akşam

Diğer yandan Schweigger eserini Orta Çağ Almancası ile yazmış. Günümüz kullanımından farklılık arzeden kelimelerin sayısının azımsanmayacak sayıda olduğu görülmektedir.

II. SCHWEİGGER'İN SEYAHATNAMESİNDE OSMANLILAR

Schweigger eserinde belirli başlıklar altında gördüklerini anlatmaya çalışmış. Ancak bu çalışmada Schweigger'in yazdığı başlıklar ve takip ettiği sıralama esas alınmadı. Yazarın gözlemlerinden bazıları beş ana başlık altında aşağıda verildi.

II.1. Osmanlı'da Günlük Yaşam ve Alışkanlıklar

Günlük yaşam ve alışkanlıkların ön plana çıktığı bu kısımda, Schweigger'in dikkatini çeken erkeklerin kadınlar için harcamada bulunmasıdır. Özellikle kadınların günlük maişetinin karşılanmasını, düğün alışverişlerindeki harcamların erkekler tarafından yapılmasını yadırgamakta ve o dönem Almanyasında erkeklerin evleri ve eşleri için herhangi bir harcamada bulunmadığı düşüncesi belirmektedir.

II.1.1. Kadın ve Evi

Schweigger, Osmanlı evinde yaşam ve giyimi anlatırken, Çiçero'nun *biz Romalılar herkese hükmediyoruz, fakat kadınlar da bize hükmediyor*, sözünü hatırlatıp, *Türkler de böyle, dünya önlerinde titriyor, onlar ise kadınların önünde titriyor*, demekte. Devamında da:

"Köleler, yani erkekler herşeyi eve alırlar, kadınlarsa oynuyor, çene çalıyor ve gezmeye gidiyor. Toplanıp birlikte hamama gidiyor, gece eve döndüklerinde ise, evde eksik alınan birşey varsa, derileri dar gelir zavallıların (erkeklerin) kendilerine. Bu kadınlar çalışmaz, ev işi nedir bilmez. Bizde Hristiyan çocuklar eve gerekli işleri bilir. Onların ise her birinin 4-5 hizmetçisi var. Erkeğin kazancından alıp, usulünce israf ederler", der.[28]

[28] Schweigger, a.g.e., s. 200; Diğer Alman Seyahatnamelerindeki Türk kadınının farklı algılanışı ile ilgili bkz. Firdevs Çetin, "XVI. Asır Alman Seyyahlarında Osmanlı (Türk) Toplumu ve İnsanına Dair Bilgisizlik ve Tarihi Önyargılar, Sosyal Bilimler Dergisi", Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2011, s. 55

Schweigger İstanbul'da kaldığı süre içinde Çemberlitaş civarında ikamet etmiştir. Taşrada hayatın nasıl olduğunu müşahade etmemiş olabilir, zira saraya yakın, paşa ve beylerin eşlerinin kendisine örnek teşkil ettiği muhakkaktır. Bu yazdıklarından, o dönem Osmanlı ya da Müslümanlar'ın kadın hakları hususunda yaftalanmadığı anlaşılmakta, diğer bir ifade ile Avrupa kadın hakları söylemlerine henüz giriş yapmamıştır. Günümüzde Osmanlılar'ın kadın haklarına riayet etmediğini söyleyenler ve İslam'da kadın haklarının olmadığını vurgulayanlar için yukardaki satırlar örnek teşkil etmektedir.

Schweigger Osmanlılar'ın kıyafetlerinden bahsederken, İstanbul'da kadın, erkek ve çocukların dış kıyafetlerinin çok görkemli olduğunu yazar.[29] Ancak İstanbul dışına, Üsküdar'a geçtiğinde kıyafetlerin daha basit ve düzensiz olduğunu kaydeder. Orada yaşayanların esmer olduğunu, dillerinin daha kaba olduğunun hemen farkedildiğini, başlık ve kıyafetlerinin farklılık gösterdiğini, gelişi güzel bağlandığı ve karışık olduğunu belirtir.[30] Aynı yüzyıl ve sonrasında yaşamış diğer seyyahların da seyahatnamelerinde yer alan buna benzer bilgiler, o dönem İstanbul'da yaşayan kadınların kıyafetleri ile ilgili bilgileri teyid etmektedir.[31]

Yukardaki satırlarda müspet yazdıklarına pişman olmuşcasına, diğer bir yerde de *dış görünüşleri ne kadar görkemliyse evleri de o kadar fakir, onlarda bizde olduğu gibi ev eşyaları yok*, der. Osmanlı evlerinin tefrişatının basit ve yetersiz olduğunu, evlerinde ocak olmadığını, sadece şömine ya da baca kullandıklarını yazar. Evlerin sade olduğu dönemin diğer seyyahları tarafından da kaydedilmiş ve özellikle yataklara özen gösterdikleri vurgulanmıştır.[32]

Schweigger İstanbul şehrini anlattığında, sokakların kirli ve evlerin şeklinin düzensiz olduğunu ifade eder.[33] Surların yıkılmaya yüz tuttuğunu ve Türkler'in onarmak için birşey yapmadığından şikâyet eder.

II.1.2. Evlilik

Düğünlerden bahsederken, *Kadın erkek bizde olduğu gibi düğün törenlerinde birlikte oynamaz*, der. Schweigger, Türk müziğinin dengesiz

[29] Schweigger, s. 202
[30] Schweigger, s. 139
[31] Üçel-Aybet, s. 138-144
[32] Üçel-Aybet, s. 144-145
[33] Schweigger, s. 106-110, 209, 30

nağmelerden oluştuğunu ve Almanya'daki bir çobanın müziğinin ondan daha iyi olduğunu kaydetmektedir. Uzun uzadıya anlattığı düğünler hususunda, gelinin kendisi dışında beraberinde damat evine birşey götürmediğini, damadın ise herşeyi tedarik etmekle yükümlü olduğunu anlatır. Türkler'in çok eşliliğin zararlarını tecrübe ettiklerinden, ondan vazgeçtilerini, tek eşle yaşadıklarını yazar ve devamında da aile hukuku ile ilgili bilgi verir.[34]

Bayramlarda, şenliklerde salıncak kurulmasını yadırgar, bunun, Osmanlıda dansetme olmadığı için, onun yerine icad edildiğini yazar.[35]

II.1.3. Camii, Okul ve Vakıfların İnşası

Schweigger, Türkler'in cami, okul ve vakıfların inşaasına özen gösterdiklerini, bu yapıların muhteşem olduklarını, evlerde dikkat edilmeyen hususların ve ev inşasına yapılmayan harcamanın bu eserlere yapıldığını belirtir. Burada da yapıları inşa edenlerin İtalyanlar olduğunu iddia eder. Zira Türkler'in güzel şeyler yapamadığını, sadece yıkıcı olduklarını yazar. İstanbul'da Türkler'in binden fazla camisinin bulunduğu bilgisini paylaşır. Camiiden ise *kilise* diye bahseder. Türbe ve içindekilerini anlatırken, içindekilerin ne anlama geldiklerini bilmediğini belirtir.[36] Selimiye camiini gördüğünde ihtişamından etkilenir, onu Türkler'in inşa etmediğini, zira onlar böylesini yapmayı sevmediğini, bilakis tutuklu kölelere, İtalyanlar'a yaptırdıklarını söyler.[37] Diğer yandan da Valide Sultan'ın Üsküdar'da yaptırdığı camiiden bahsederken yapının zerafetine vurguda bulunur.[38]

İmarethanelerin kuruluş amacını anlatır ve kimsenin etnik kimliği, maddi durumu gözetilmeden herkesin oralarda 3 gün ağırlandığından bahseder. Bu yapıların eski Romalılar'ın sütun, sivri sütun, büyük heykel gibi anıtlarından ve Mısırlılar'ın piramitlerinden (Columnae, Cippi, Colossi ve Pyramides Egypti) daha kıymetli olduğunu, onların ne Tanrı'ya ne de dünyaya yaramadıklarını, sadece sanat sergilediklerini, fakat onun dışında bir fayda sağlamadıklarını vurgular. Devamında:

"Biz de Konstantiniye'ye yolculuğumuzda çokça bu iyilikten yararlandık. İmaret zarif ve temiz inşa edilmiş, yemeklerin sunulduğu birkaç oda var. Yemek yedikten sonra misafir tekrar kaldığı yere çekiliyor. Bizim de

[34] Schweigger, s. 206-208
[35] Schweigger, s. 193-194
[36] Schweigger, s. 111-113
[37] Schweigger, s. 52; Türkler'in birşey yapamadığını, beceriksiz olduğunu her fırsatta dile getiren tek seyyah Schweigger değildir, seyyahların ortak yaklaşımları için bkz. Çetin, s. 52
[38] Schweigger, s. 139

ikametimiz bu tür yapılardaydı. Bize aşçımız yemek hazırlamaya başlayıncaya kadar kimin canı isterse yerdi ya da olduğu yerde bırakırdı," der.[39]

II.1.4. Rasathane

Schweigger kendisinin İstanbul'a gelişinden üç yıl önce müneccim diye bahsettiği kişinin Sultan'ı bir rasathane kurma hususunda ikna ettiğini, fakat ilminin yetersiz olduğunu belirtir. Onun Roma'da birkaç yıl önce bir matematikçinin yanında esir kaldığını, bu ilmi ondan öğrendiğini, dönüşünde Batlamyus ve diğer astronomların kitaplarını beraberinde getirdiği bilgisini verir. Burada bahsettiği Takiyüddin er-Râsid'in (v. 1585) esareti ile ilgili yazdıkları daha önce rastlamadığımız bir bilgidir. Rasathanenin ne kadar gereksiz bir yapı olduğunu vurgular, ilmi bir çalışmanın yapılmadığından bahseder. Orada çalışanların niteliksiz kişiler (?) olduğuna ve gereksiz büyük harcamalar yapıldığına hayıflanır. Sonra yıkılışını anlatır.[40]

II.1.5. Hamamlar

Hamamların yapısını anlatıp, hamamda kese, masaj ve hacamat yapıldığını izah eder. Bunları Alman okuyucu için yeni bilgiler gibi aktarır. Kadın ve erkeklerin hamamının ayrı olduğunu, gelin hamamı yapıldığını, erkeklerin hamamdaki halini *kendilerine bir peştemal sarıyorlar, biz Hristiyanlar'ın bu barbarlardan (?), Türkler'den ahlak ve namusluluk hususunda öğrenmemiz gereken şeyler var*. Bu satırlarında Almanlar'ı örtünmeden hamama girdikleri için kınamakta. Ancak daha sonra Almanlar'ın, kadın ve erkek çıplak hamamda yan yanyana bulunduğunu, birbirlerine herhangi bir fenalıkta bulunmadığını ya da zina yapmadığını söyler. Sanki bunu daha önce Yunanlarla tartışmış gibi, *Yunanlar buna inanmazsa da*, diye yazar. *Yunan ve diğer milletler bunu yapamaz*, diye de

---

[39] Schweigger, s. 116, İmarethaneler ile birlikte kervansaraylar ile ilgili de bilgi veren Schweigger, ikisini iç içe anlatmıştır. Kimi zaman aynı kurumlar olarak görülüyor. Schweigger gibi konakladıkları yerleri ayrıntılı anlatan seyyahlar olmuştur. Bu seyyahlardan bazılarını Üçel-Aybet'in kitabında buluyoruz. Schweigger gibi hem imarethane hem de kervansaray için müspet şekilde görüşlerini belirten seyyahlar için bkz. Üçel-Aybet, s. 349-353

[40] Schweigger, s. 92-93; Ünlü âlim Takiyyüddin er-Râsid Sultan III. Murad'ın izniye 1577 yılında Rasathaneyi Tophane civarında kurmuş ve saray entrikaları neticesinde, yine Sultan'ın emriyle 22 Ocak 1580'de bu Rasathane yıktırılmış. Âlimimizin birbirinden değerli 22 eseri bulunmaktadır. Bkz. Hüseyin Gazi Topdemir, "Takiyüddin er-Râsid", DİA, c. 39, s. 454-456

ayrıca övünür. Bu bilgi bir din adamının Almanya'da o dönemde örtünme anlayışını ortaya koyması bakımından kayda değerdir. Schweigger, ayrıca o tarihlerde İstanbul'da 150 civarında hamamın bulunduğu bilgisini de paylaşır.[41]

II.1.6. Cenaze Merasimi

Ölü gömme merasimi hakkında, ölü ağlayıcılarının parayla tutulduğunu, gece sokağa çıkıp *hu hu hu* diye bağırdıklarını, herkesin ayrı ayrı kabirlere gömüldüğünü yazar. Bir kabre birden fazla kişi konulmadığını, kadınların erkeklerle kabristana gitmediğini, birkaç gün sonra gittiklerinden bahseder. *Kuş, böcek yesin diye*, *giderken yanlarında et, ekmek, meyve gibi yiyecekler götürürler,* der. Mezarların yapılarını geniş bir şekilde izah eder. Ayrıca insanların salgın hastalıklardan korkmadığını, *alnına ne yazılıysa göreceğini* söylediklerini kaydeder.[42]

II.1.7. İstanbul'un Adı

İstanbul kelimesinin aslının Yunanca *is tin polin* olduğunu, *şehre doğru* anlamına geldiğini yazar. Schweigger bu ismi kullanan Yunan ve Türkler'i yadırgayarak ve küçümseyerek *bu köylü insanlar oturdukları şehirlerine ad vermezler, sadece şehir diye adlandırırlar*, der. Üsküdar, Galata ve Kadıköy'den bahsederken Bosphorus'un *öküzlerin geçiş yolu* demek olduğunu ve boğazdan 200 mandanın Galata'dan Üsküdar'a yüzdüğünü, onların orada tarla işinde gerekli olduğunu anlatır.[43]

II.1.8. Ticaret

Kapalıçarşıdan bahsederken, içinde her türlü ticaret emtiasının bulunduğunu, Türkler'in özellikle dericilik işinde çok iyi olduklarını, çalışkanlıkta diğer bütün milletleri geçtiğini anlatır. Aynı zamanda varlıklı efendilerin hazinelerini Kapalıçarşı'daki kasada bıraktıklarını ve koruduklarını yazar.[44] Yukarıdaki övgüleri daha önce yazdıkları ile çelişmektedir.

II.2. Osmanlı'da İnanç ve Eğitim

Schweigger, İslam dini, mezhepleri, tarikatları hakkında bilgi vermeye çalışmış. Burada Cuma gününü *onların Pazarı olan gün* diye kaydeder. Aynı

---

[41] Schweigger, s. 117-119; Türklerin hamam kültürü ile ilgili bilgi veren ve tafsilata giren Schweigger gibi, diğer bazı seyyahlar da ayrıntılı bir şekilde hamamı ve hamam kültürünü anlatırlar. Hamamın fiziki yapısını, zengin fakir müdavimlerini, yıkanma adabını ve buna benzer ayrıntıları yazmak için sayfalar ayırmışlardır. Bkz. Üçel-Aybet, s. 364-368

[42] Schweigger, s. 198-199

[43] Schweigger, s. 138-139

[44] Schweigger, s. 132

zamanda Cuma gününden *Sultan'ın halkı kabul ettiği gün* olarak bahseder.[45] Osmanlı eğitim sistemini uzun uzadıya anlattığı satırlarda, aşağıda verildiği gibi, Almanlar'a örnek gösterir.

II.2.1. İslam İnancı

Kitabın Türkçe tercemesinde yer almayan 52. bölümünde Türkler'in inancı üzerinde durur. Allah inancının tevhid inancı olduğunu, bu şekilde Müslümanlar'ın teslis inancında var olan gerçek İlâh'ı inkâr ettiklerini dile getirir. Aynı şekilde Türkçe tercemede yer almayan 53. bölümde de Kur'an'ın çok düzensiz hazırlandığını, Kur'an'da 12 bin sözün bulunduğunu, bunlardan sadece 3 bin sözün doğru olduğunu, geriye kalan 9 bin sözün uydurma olduğunu yazar. Hz. Peygamber'in öğretilerinin çeliştiğini, zira Hz. İsa'dan iyi bir şekilde bahsettiğini, fakat söz konusu teslis inancı olduğunda, teslis inancını inkâr ettiğini yazar. İnkâr etme sebebinin de kendi saltanatını güçlendirmek olduğunu beyan eder.[46]

II.2.2. Mezhep ve Tarikatlar

Dört mezhep İmamlarını şu şekilde yazıyor: Ebu Hanife (Ebuchamicue), İmam Hanbel (İmam Hambel), İmam Malik (İmam Maleki) ve dördüncü İmam Şafii (İmam Schaueli). Burada sonuncunun sadece Araplar'ın okullarında esas alındığını yazıyor. Müslümanlar'ın dört tarikatı olduğundan bahseder. Bunların: Dervişler (Deruißler), Camiler/Cumaliler (Omalieler), Kalenderiler (Calendier) ve Torlaklar (Torlachi) olduğunu, bunlar arasında, dünyevi arzularına daha çok gem vurabildikleri için Kalenderileri daha çok beğenir. Diğerlerine her türlü kötülüğü atfeder, ahlaksız ve şehvete düşkün olduklarını yazar. *Bu tür insanlar 4000-8000 civarında*, der. Ayrıca Türkler'de rahibe bulunmadığını yazar.[47]

II.2.3. Hac İbadeti

Hac vazifesi için her yerden Peygamber kabrine küçük bayramda 60 bin civarında hacı gittiğini yazar. Oradan zor şartlarda 11 günde Mekke'ye çölden yolculuk yaptıklarını, Mekke'de muhteşem bir mabedin bulunduğunu, oradan da Kudüse yolculuk yaptıklarını anlatır. Su sakalarından bahseder, herkesin

[45] Schweigger, s. 156
[46] Schweigger, s. 177-182
[47] Schweigger, s. 115, 194-196; Mezheplerle ilgili bkz. İlyas Üzüm, "Mezhep", DİA, c. 29, s. 526-532; Tarikatlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Öngören, "Tarikat", DİA, c. 40, s. 95-105

böyle bir şekilde hayır amaçlı işler yaptığını, ya kuyu açtırdığını, ya su yollarını yaptırdığını ya da su dağıtmayı vasiyet ettiğini anlatır.[48]

II.2.4. Osmanlıda İbadet Dili

Osmanlılar'ın Arapça'yı öğrendiklerini, okulda Kur'an ve Tefsiri Arapça okuduklarını, ibadet dillerinin de Arapça olduğunu ifade eder. Almanlar'ın kelimeyi süslemek için Latince ve Yunanca kullanmaları gibi, Osmanlıların da Farsça'yı sadece kelimeyi süslemek için divanda kullandıklarını yazar.[49]

II.2.5. Eğitim Müesseseleri

İstanbul'da pek çok okulun olduğunu, bunların çok özel yapılar olmadığını, genelde hocanın evine yakın bulunduğunu, zenginlerin ise evlerinde hocalar bulundurduğunu ifade eder.[50] Eğitimde şiddetle ilgili olarak:

"Almanlar gibi ısrarla, dayakla ve itmekle çocuklardan her türlü öğrenme isteğini almıyorlar, sert eğitim ve korkuyla çocuklara davranılmıyor. Onlar da ceza veriyor, fakat ölçülüler. Öğretmende en iyi özellik sabırlı olmasıdır. Çocukları döveceklerinde, çıplak ayaklarına bir küçük değnekle vuruyorlar, Hristiyanlar'da gelenek olduğu gibi sopa kullanmazlar," der.

Devamında da:

"Onların kötü bir uygulaması da, çocukların dersi sesli okumaları, ders esnasında sarhoş gibi sallanmalarıdır. Böyle yapmakla birbirlerinin kafasını karıştırırlar. Neredeyse hepsi Kur'an'ı ezberliyor. Arapça olduğu için ezberlediklerini anlamasalar da, metni ezberlemeleri yeterli, zira sonra Arapça'yı öğrenip anlamını da kavrarlar. Bu yöntem bana göre çok doğru ve faydalı. Bizim okullarımızda da diller ve sanatlar öğretiminin yanı sıra Mezmur'u, havarilerin yazılarını çocuklara ezberletseler yararlı olacağı kanısındayım. Çünkü o yazılanların anlamını ileride mutlaka daha iyi kavrayacaklardır. Diğer bilim dallarında ise, çocukların doğrudan doğruya konunun kaynağına indirilmelerinden yanayım," der.[51]

II.2.6. Müslüman Olan Hizmetçi

Schweigger, Alman elçinin hizmetçilerinden Hırvat bir gencin Müslüman oluşuna *Türk oldu* der. Gencin yaptığı hırsızık suçunu örtmek için Müslüman olduğundan bahseder. Burada Müslüman olmanın anlamının

---

[48] Schweigger, s. 196-197; Hac yolculuğu ile ilgili takip edilen güzergah ve hacı alayları için bkz. Üçel-Aybet, s. 400-403

[49] Schweigger, s. 114

[50] Schweigger, s. 115

[51] Schweigger, s. 115

esasında savaş sırasında canını kurtarmak olduğunu, Hz. Muhammed'in İslam öğretisini kabul edenleri koruduğuna, canlarını, mallarını kurtardığına inanıldığını, bu sebeple Türkler kendilerini *korunanlar* anlamında *Müslüman* diye adlandırdıklarını yazar.[52]

II.2.7. Kutsal Mekan

Karadeniz'de bir dağda uzun bir mağaranın olduğunu ve yedi uyuyanların orada bulunduğunun söylendiğini, ancak bunun doğru olmadığını, yedi uyuyanların (Ashabı kehf) Celion dağında Efes şehrine yakın olduklarını yazar.[53] Bahsettiği yer, mağara olmazsa da, günümüzde Yuşa (a.s.) tepesi olarak bilinen İstanbul'un Beykoz ilçesine bağlı ziyaretgâh olabilir.

II.3. Osmanlı İdaresi ve Saray

Schweigger Osmanlı saray idaresi, ordu, Sultan'ın yaşayışı ve ticaretle uğraşması gibi hususuları etraflı bir şekilde gözlemlemiş ve aşağıdaki satırlarda verdiğimiz gibi okuyucusuna sunmuştur.

II.3.1. Osmanlı'nın Gücü

Her fırsatta Osmanlı'nın güçsüz, başarısız ve beceriksiz olduğunu vurgulamaya çalışan Schweigger, İstanbul'a ulaşacakları yol güzergâhı boyunca fethedilen kaleleri gördüğünde, Osmanlı korkusunun ne denli yüreklerine yerleştiğini yazar. Hristiyanlar'ı cesaretlendirmek ve Osmanlı'yı gözlerinde büyütmemeleri için de şöyle söyler:

"Biz, bu denli başarısız olmalarının Hristiyanlar'a Tanrı tarafından bir ceza ve korku olduğunu da düşündük. Türkler'den bahsedildiğinde, yüreğimiz yerinden oynuyor, sanki onlar yenilmez, geçilmez ve şehirleri demirden ya da yüksek duvarlarla örülü, onlar aşılamaz ve yıkılamaz diye kendimizi inandırıyoruz. Halbuki etrafı açık köyler dışında birşey değil (Osmanlı devleti). Sadece bu şehir değil, diğerleri de."[54]

II.3.2. Türkler'in İdaresi

Türkler'in idaresinin, Türk adının ne anlama geldiğini uzun uzadıya anlatır. Özellikle *yıkıcı* anlamına geldiği, *vahşi, acımasız ve yırtıcı* demek olduğunu kaydeder.[55]

---

[52] Schweigger, s. 94-95
[53] Schweigger, s. 136
[54] Schweigger, *Zum Hofe des türkischen Sultans*, s. 32
[55] Schweigger, s. 142-143; Schweigger'in kullandığı bu Türklerle özdeşleştirilen kavramlar ve tarihçeleri için bkz. Çetin, s. 45-46, 49-50; Kumrular da bu konuyu enine boyuna ortaya

Sultan III. Murad'ın tahta çıkışını, devlet işlerinde âlimlere danıştığını ve annesiyle istişarede bulunduğunu anlatır. Sultan'ın dindar oluşunu ve kötü alışkanlıklardan uzak durmasını onun rahatsızlığına bağlar. Babasının ölümüyle kardeşlerini katlettiğinden dolayı zalim olduğunu, kişinin Sultan kardeşi ya da oğlu olmaktansa bir domuz olmayı tercih ettiğini, zira Osmanlı'da domuz yemek haram olduğundan domuz kesmediklerini yazar.[56] Burada Sultan III. Murad hakkında bir hikâye yazarak, Sultan II. Selim'in oğlu değil bir Yahudi'nin oğlu olduğunu, Sultan'ın eşinin erkek çocuğu olmadığından, korkusundan, kendisiyle aynı zamanda bir erkek çocuk doğuran Yahudi bir kadından bebeğini aldığını anlatır. Bunun da devletin sonuna işaret ettiğini ifade ederek şöyle dua eder: *Allah'ım bu öngörünün, kehanetin gerçek olmasını nasip et.*[57]

II.3.3. Sultan'ın İhtişamı

Saray ile ilgili yazdıklarında da aynı şekilde genelde Hristiyanlar'ı özelde Almanlar'ı cesaretlendirmek için Osmanlı saray geleneğinden olumsuz sözlerle bahseder. Sultan'ın huzurunda eğilmeyi, diz çökmeyi büyük bir aşağılama olarak algılar ve *bu vahşi hayvanlar (?), canavarlar (?) önünde diz çökmekte ne demek, Kral'ın elçilerinin Sultan huzurunda diz çökmesi şeytani bir gurur ve saray alışkanlığı, Kral'a hakaret dışında birşey değil* der. Sultan'ın eteğini öpme meselesini de aynı şekilde algılar.[58] Akabinde kitapta yer alan resimlerde görüleceği gibi Sultan'ı ve ortamını tasvir eder. Sultan'ın ifadesinin çok donuk olduğunu, kimsenin yüzüne bakmadığını belirtir.[59]

II.3.4. Saray Erkanının Adabı

Saraydaki görevlilerin Sultan'a olan bağlılıklarını dile getirerek kendi saray görevlilerinin bu durumda Osmanlı'dan saray adabı öğrenmeleri gerektiğini söyler. Hristiyan muhafızların görev vakitlerini kısaltmak için türlü şeylerle birlikte gürültü yapmalarını ve gece içki içip sarhoş halde Tanrı'ya

---

koymuştur. Özellikle Schweigger'in de üzerinde durduğu, Avrupadaki ortak "Türk" korkusunun İspanyol kaynaklarına yansımalarını ayrıntılı olarak vermiştir. İspanyol âlimlerin "Türk" kelimesini birçok açıdan değerlendirirken, aslında var olan korku sebebiyle bu kelimeyi etimolojik olarak farklı bir yaklaşımla "vahşi", "acı çektiren","kasap" gibi kelimelerle açıkladıklarını kaydeden Kumrular, Schweigger'in de görüşlerini vermiştir. Bkz. Kumrular, s. 48-49, 57

[56] Schweigger, s. 145

[57] Schweigger, s. 147-148

[58] Schweigger, s. 59-60

[59] Schweigger, s. 61; Nikolai Jorga, c. III, s. 176; Sultan ile ilgili bazı kaynaklardaki benzer ifadeleri için, bkz. Kumrular, s. 79

hakaret etmelerini büyük bir rezalet olarak kaydedip şikâyet eder.[60] Övgüyle bahsettiği diğer bir husus da Osmanlı ordusunun her an savaşa hazır olmasıdır. Bu hususu Avrupa'ya örnek gösterirken, bunun sebebi olarak da askerin maaşlı olması, tımar sisteminin faydaları olarak kaydeder.[61]

Türkler ve Farisiler'de eşcinselliğin yaygın olduğunu yazar.[62] Bu durumu saray erkanından halkın geneline atfeder.

II.3.5. Sarayda Yeme İçme Adabı

Saray yeme içme adabı hususunda da, Sultan'ın porselen tabaklarda yemek yediğini, onun atalarının ise altın kaplarda yediklerini dile getirir. Porselene zehirli bir madde konulduğunda çatladığı, bu kapların yapımına ustaların ömrünün kifayet etmediği, bu sebeple onların çıraklarının hazırlanan malzemeyi tamamladıklarını ifade eder. Başta Osmanlı sarayındaki yemek adabını küçümsemekteyse de sonra, *Hristiyanlar onları örnek alsa, yeme içmede israf etmese ve onlar gibi ölçülü olsa*, diye temenni de bulunur.[63] Bu konu diğer seyahatnamelerde de yer almış ve Osmanlı'nın az yeme sebebinin sağlık ve güzellik için iyi olduğundan kaynaklandığı üzerinde durulmuştur.[64]

II.3.6. Saray Eczaneleri ve Doktorları

Saray eczanelerinin yetersizliğinden ve doktorlarından bahsederken her iki alanda da Yahudiler'in çalıştığını, birşey bilmediklerini ve işinin ehli olmadıklarını belirtir. Kendi ülkesindeki ev hanımlarının bile eczacılık ve ilaç hazırlama hususunda daha bilgili ve mahir olduklarını yazmayı ihmal etmez.[65]

II.3.7. Sultan'ın Kar ve Buz Ticareti

Sultan III. Murad'ın kar ve buz ticaretinden yıllık büyük kazanç elde ettiğini, ayrıca bahçelerinde yetişen meyvelerden de sattıklarını uzun uzadıya anlatır.[66]

II.4. Osmanlı'nın Gayrı Müslimler'e Muamelesi

Schweigger Edirne'ye girişinde *gavur* olarak çocukların onlara hakaret edip kartopuna tuttuklarını, yeniçerilerin bu duruma mani olamadıklarını

---

[60] Schweigger, s. 68
[61] Askerin başarısı ve ona belirli bir bütçenin ayrılması meselesinin benzer şekilde bazı batı kaynaklarında da yer alması ile ilgili bkz. Kumrular, s. 215-217
[62] Schweigger, s. 85
[63] Schweigger, s. 63-64, 67; Bu konu ile ilgili bazı seyyahların görüşü için bkz. Çetin, s. 52
[64] Üçel-Aybet, s. 145-151
[65] Schweigger, s .154-155
[66] Schweigger, s. 128-129

yazar.[67] Burada, gayrı müslim esirlere kötü muamelede bulunduğu ve işlenen suçların cezasını yabancılara uyguladığı gibi sözlerle Osmanlı'yı adaletsizlikle suçlar.[68]

II.4.1. İstanbul'un Fethi Hususu

Konstantiniyye'nin fethi esnasında Osmanlılar'ın pek çok zulüm işlediklerini söyler. Ancak belirttiği zulüm gerçeklerle örtüşmemektedir. Zira bahsettiği zulümle tam bir vahşeti ve kıyımı sergilemektedir.[69]

II.4.2. Haraç Meselesi

Schweigger haraç kelimesini kabul etmez, onu *present* yani hediye olarak tevil etmek ister. Bunun sebebini uzun uzadıya açıklar. Böyle tevil etme isteğinin başında kendilerinin haraç verme zorunluluğunu gizlemek olduğu aşikârdır. Burada da tam bir hamasetle *ülkemizi altın, gümüş ve hediyelerle koruyacak yerde çelikten kılıçlarımızla savunsak*, diye Hristiyanlar'a öneride bulunur.[70]

II.4.3. Osmanlı Safevi Savaşlarının Getirdikleri

Osmanlılar'la Safeviler'in savaşmasının[71] Hristiyanlar'ın işine yaradığını, bu durumun Tanrı'nın Hristiyan âlemine bir lütfu olduğunu yazar.[72] Yazar, bir dönem de olsa rahatlamalarına vesile olan bu savaşların, onları güçlendirdiğini görmektedir.[73]

II.4.4. Hristiyan Esirler Hususunda

Tutuklu Hristiyan esirler hususunda verdiği bilgilerden, durumlarının hiç kötü olmadığı, kendilerine az miktar da da olsa günlük ücret ödendiği, dini günlerinde ibadetlerini eda edebildikleri anlaşılmakta. Ancak buna rağmen, Schweigger'e göre durumları pek de iyi değildir ve ibadetlerini yapmada zorlanmaktadırlar.[74]

---

[67] Schweigger, s. 51

[68] Schweigger'in Osmanlı devletine gelen elçilerle ilgili kaydettiği tarihi hadiselerin tamamını burada vermedik, zira Nejat Göyünç ayrıntılı olarak sözkonusu bazı hadiseleri ve Schweigger'in yanlış anladıklarını yazmıştır. Bkz. Göyünç, s. 228-240

[69] Schweigger, s. 140

[70] Schweigger, s. 64

[71] Osmanlı Safevi savaşları için bkz. Tufan Gündüz, "Safeviler", DİA, c. 35, s. 452-454

[72] Schweigger, s. 74-76

[73] Osmanlı İran ilişkileri ile ilgili verdiği yanlış bilgiler ve birbirine karıştırdıkları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Göyünç, s. 228-234

[74] Schweigger, s. 96-98, 100-101; Azınlıkların diğer bazı seyahatnamelerdeki genel durumları için bkz. Üçel-Aybet, s. 178-211, dini ayinleri için, s. 310-313; Köle ve esirler hakkında birçok seyahatnameden seyyahların görüşlerini serdeden Üçel-Aybet, bu seyyahların konu hakkındaki görüşlerini kaydetmiştir. Bkz. s. 328-342; Aynı şekilde ibadet özgürlüğü ve ayin

II.4.5. Suçlar ve Cezaları

Kitapta bahsedilen, Osmanlı'da irtikab edilen suçlar için verilen cezaların bazıları duymadığımız türden. Minareden aşağıya atmak, denize atmak gibi cezaların uygulandığını ifade eder. Zina suçunun cezasının ise sadece Yahudi ve Hristiyanlar'a uygulandığından şikayet eder.[75]

II.4.6. Fransızlar'la Türkler'in Kardeşliği

Osmanlı devletinde Fransız esirin bulunmadığını belirten Schweigger, Fransızlar ve Türkler'in yakınlık derecesini ileri götürür ve onların kardeş olduklarını yazar. Sebebini ise şöyle açıklar:

"Truva şehrinin var olduğu günlerden beri Türkler Fransızlar'ı kardeş bilir. Onların iddiasına göre Turkus Hector'un ve Francus da Priamos'un oğludur. Ayrıca Türklerle Fransızlar sadakatlerini birbirlerine pek çok defa kanıtlamışlardır. Bilindiği gibi Fransız kardeş, İtalya'da V. Carlos'a karşı savaşırken, Türk kardeş ona yardım etmiştir ve bu yüzden de Napoli krallığı çok büyük zarara uğramıştır," der.[76]

II.4.7. Hristiyanlar'ın Savaşlarda Mağlup Olma Sebepleri

Savaşta Hristiyanlar'ın mağlup olma sebebini ilahi ceza olarak anlatır. Özellikle (bu cezaya) Tanrı'nın murad etmesinin neden olduğunu, Türkler'in ise araç olduğunu yazar. Tanrı bu aracı Hristiyanlar'ı cezalandırmak, hadlerini bildirmek için kullanmaktadır, der. *Keşke biz Hristiyanlar da dinimize bu denli bağlı olsak, ama fedakar Hristiyanlar çok az. Oysa Türkler, Hristiyanlar tarafından öldürülenleri şehid kabul etmektedirler,* diyerek Hristiyanlar'ı ölüme teşvik edecek bir unsurun olmadığından yakınır.[77]

II.5. Birbirine Karıştırdıkları, Yanlış Bildikleri ve Duydukları

Schweigger, Türkçe'yi anlamadığından bazı hadiseleri yanlış anlamış, kimi yerde de metni daha renkli gösterme adına bazı ilavelerde bulunarak gerçeğin dışına çıkmış olabilir. Ancak aşağıda verdiğimiz birkaç örnekte de görüleceği üzere yanlış bilgiler vermiştir.[78]

---

fırsatlarının olduğunu kaydeden başka kaynaklar için bkz. Kumrular, s. 309-310. Ayrıca esirlerin genel durumu ile ilgili bkz. Kumrular, s. 315-337

[75] Schweigger, s. 174-175

[76] Schweigger, s. 99-100

[77] Schweigger, s. 157-164

[78] Bu tür yanlış anlamaların ya da bilgisizliğin sadece bir Alman seyyaha has olmadığı, diğer seyyahların da önyargı ile müşahede ettikleri Osmanlılar hakkında benzer yazılar kaleme aldıkları hususunda bkz. Çetin, s. 43-44

II.5.1. Eyüp İsmi

İstanbul'un Eyüp ilçesine Eyüb Peygamber'in isminin verildiğini yazmakta. Sahabilerden Halid b. Zeyd'in künyesinin Ebû Eyyûb olduğunu ve ona atıfla bu ismin ilçeye verildiğini ya öğrenmemiş ya da karıştırmış bulunmakta.[79]

II.5.2. Namazda Yön ve Rekatlar

Dini ritüeller hakkında bilgi verip namazdan bahsederken, namazda Müslümanlar'ın yönünün Mekke'ye doğru olduğunu ve onların İslam Peygamberi'nin kabrinin olduğu yere yöneldiklerini yazar. Burada, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) kabrinin Mekke'de olduğu düşüncesi öne çıkmaktadır. Okuyucusu için namaz vakitlerini, rekatlarını yazmış ve rekatları birbirine karıştırmıştır. Sözgelimi, ikindi namazını 13 rekat, yatsı namazını 5 rekat olarak yazmıştır.[80]

II.5.3. Ramazan ve Kurban

Ramazan ile Kurban arasında bir ay olduğunu belirten yazar, bu sürenin iki ay on gün olduğunu farketmemiş olabilir. Diğer yandan da Ramazan bayramından *büyük bayram*, Kurban bayramından da *küçük bayram* olarak bahseder.[81]

Ramazan'ın her yıl bir ay geç olduğunu belirtir ve örnek olarak da *bu sene Aralık ayı ise bir sonraki yılda Ocak ayı ve ertesi yıl Şubat ...*, diye yazar. Ancak bahsettiği gibi Ramazan'ın her yıl bir ay geç olmadığını, önceki yıla göre sadece on gün öne kaydığını bilmediği ortadadır.[82]

II.5.4. Türkler'in Balık ve Sığır eti Yememesi

Sultan Murad'ın yeme içme bahsinde Türkler'in balık ve sığır eti yemediklerini yazar. Ancak gerçekte böyle olmadığı bilinmekte. Fakat burada akla gelen, yazarın daha önce ceza türü olarak bahsettiği insanların denize atılması hususudur. Belki, ona göre, bu sebeple insanlar balık yemiyordur (?).[83]

---

[79] Schweigger, s. 91-92
[80] Schweigger, s. 83-84
[81] Schweigger, s. 193
[82] İki bayram arasındaki süreyi farklı algılayan seyyah sadece Schweigger değildir. Onun dışında seyyahlar da karıştırmışlar, kimi yerde iki bayram arasındaki süreyi üç ay olarak yazanlar olmuştur. Bkz. Üçel-Aybet, s. 395
[83] Schweigger, s. 150-152

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

16. yüzyılda yazılmış bu eser, dönemin İstanbul hayatını, halkın yaşayışını, inancını ve ahlaki yapısını yansıtması bakımından kayda değerdir. Schweigger, özellikle günlük yaşam hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Yaptığımız araştırma sonucunda bazı görüşlerinin ve kitabına çizerek kattığı görsellerin değerli olduğu sonucuna vardık. Schweigger kitabının başından sonuna kadar bir din adamı gözü ile Osmanlı topraklarında gördüklerini ve duyduklarını kaydetmiştir. Ancak yazdıklarından bazılarının temkinle karşılanması gerektiği açıktır. 16. yüzyılda özelde Almanya genelde Avrupa için yazılan bu seyahatname, Doğu, İslam ve Osmanlı hakkında önyargıların oluşmasına katkı sağlamakla birlikte esasında günümüz Avrupasını anlama açısından da önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Zira Almanya, uzun yüzyıllar boyu gerçeği yansıtmayan eserler kaynak olarak kullanıldığından, ne İslam ne de Osmanlı hakkında sağlıklı bilgiye ulaşamamıştır.

Bir Hristiyan vaiz olarak – onu bozulmuş bir dini öğreti olarak gördüğünden – İslam inancı ile ilgili meseleleri müspet görmemesi ya da müspet görse bile, onun menfi bir yönünü yansıtmaya çalışması yadırganmayacak bir davranıştır. Schweigger'in seyahatnamesinden, dönemin sultanı, sultanların sarayı, saray erkanı ve çevresi, Osmanlı kadınları ve Osmanlıların merasimleri gibi başlıca konular ele alınmıştır. Schweigger'in yazdıklarının bir bölümünün doğru olmadığı kesindir. Türkçe'yi anlamıyor olması, birçok şeyi yanlış anlamasına yol açmıştır. Özellikle yukarda zikrettiğimiz, muhtemelen okuyarak elde etmediği, şifahi bilgiler olan birbirine karıştırdığı ve yanlış bildiği hususlar, bunu ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

ARNOLD, Theodor: *Der Koran, Oder insgemein so genannte Alcoran des Mohammeds:Unmittelbahr aus dem Arabischen Original in das Englische übersetzt, und mit beygefügten, aus den bewährtesten Commentatoribus genommenen Erklärungs-Noten, Wie auch einer Vorläuffigen Einleitung versehen/Von George Sale ... Aufs treulichste wieder ins Teutsche verdollmetscht*, Lemgo, 1746

ARSLAN SÖZÜDOĞRU, Hatice: *Müneccimbaşı als Historiker*, Berlin, 2009

_____: *Zwei Qur'ânübersetzungen: Schweiggers und Arnolds Übersetzungen im Kontrovers,* www.nun-zeitschrift.de

BİRIŞIK, Abdulhamit: *Sale, George*, DİA, c. 36, ss. 22-23

ÇAĞRICI, Mustafa, *Seyahat,* DİA, c. 37, s. 7-9

ÇETİN, Firdevs: *XVI. Asır Alman Seyyahlarında Osmanlı (Türk) Toplumu ve İnsanına Dair Bilgisizlik ve Tarihi Önyargılar*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2011, ss. 39-58

ENGELS, Lic. Walter: *Salomon Schweigger ein Ökomenischer Orientreisender im 16. Jahrhundert*, Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte, Vol. 7, No. 3 (1955), pp. 224-246

EMECEN, Feridun: *Selim II*, DİA, c. 36, ss. 414-418

_____: *Süleyman I*, DİA, c. 36, ss. 62-74

GÖYÜNÇ Nejat: *Salomon Schweigger ve Seyahat-nâmesi*¸ Tarih Dergisi¸ c. XIII¸ S. 17-18, İstanbul, 1963¸ ss. 119-140

GÜNDÜZ, Tufan: *Safeviler*, DİA, c. 35, s. 452-457

JORGA, Nikolai: *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha, 1910

KAZICI, Ziya: *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul, 2011

KUMRULAR, Özlem: *Türk Korkusu*, İstanbul, 2008

ÖNGÖREN, Reşat: *Tarikat*, DİA, c. 40, s. 95-105

SCHWEİGGER, Salomon: Alcoranus *Mahometicus*, Nürnberg, 1616

_____: *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, yayına haz. ve notlandıran: Heidi Stein, çev. Türkis Noyan, İstanbul, 2004

_____: *Zum Hofe des türkischen Sultans*, yayına haz. ve notlandıran: Heidi Stein, Leipzig, 1986

TOPDEMİR, Hüseyin Gazi: *Takiyüddin er-Râsid*, DİA, c. 39, ss. 454-456

TOUATİ, Houari: *Ortaçağda İslam ve Seyahat*, çev. Ali Berktay, İstanbul, 2004

ÜÇEL-AYBET, Gülgün: *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanlar (1530-1699)*, İstanbul, 2010 4. Baskı

ÜZÜM, İlyas: *Mezhep*, DİA, c. 29, s. 526-532

YAZICI, Hüseyin: *Seyahatnâmeler*, DİA, c. 37, s. 9-11

YILMAZ, Necdet, *Ali Yakup Cenkçiler*, İstanbul, 2013